

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПУ УСТНОСТІ З ФІКСУВАННЯМ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ФОРМІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

THE CONNECTION OF THE PRINCIPLE OF THE CONSTITUTION WITH THE FIXING OF THE CIVIL PROCESS IN THE PROCESSAL FORM OF CIVILIAN JUDGMENT

Перунова О.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, оподаткування та міжнародних
економічних відносин
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

У статті проаналізовано взаємозалежність принципу усності й фіксації цивільного процесу. Визначено, що стадійність цивільного руху відображає використання на різних етапах розгляду справи принципу усності, застосування якого тепер неможливо без використання судом технічних засобів. Доведено необхідність використання технічних засобів у цивільному судочинстві як елемента функціонального принципу цивільного процесу.

Ключові слова: процесуальна форма, цивільне судочинство, принцип усності, документування, технічні засоби.

В статье проведен анализ взаимозависимости принципа усности и фиксации гражданского процесса. Обозначено, что стадийность гражданского движения отображает использование на разных этапах рассмотрения дела принципа усности, использование которого теперь невозможно без применения судом технических средств. Доказана необходимость использования технических средств в гражданском судоустройстве как элемента функционального принципа гражданского процесса.

Ключевые слова: процессуальная форма, гражданское судоустройство, принцип усности, документирование, технические способы.

In this article, an analysis was conducted of the interdependence of the principle of oral and fixation of the civil process. It is indicated that the staging of the civil movement reflects the use of the principle of orality at different stages of the consideration of the case, the use of which is now impossible without the use of technical tools by the court. It proves the necessity to designate the use of technical means, in a civil judicial system, as an element of the functional principle of a civil procedure.

Key words: procedural form, civil judicial system, principle of oral, documentation, technical methods.

Процесуальна форма судових процесів – це кожного разу обумовлений процесуальними нормами та певними нормами матеріального права конкретний обсяг процесуальної діяльності суду й усіх інших учасників цивільного процесу, в межах якого виникають, розвиваються та закінчуються процесуальні правовідносини й окремі процесуальні дії [1, с. 58].

У процесуальній літературі подається багато різних теорій стосовно процесуальної форми цивільного процесу. Так, одні автори розглядають процесуальну форму як сукупність однорідних процесуальних вимог, що висуваються до дій учасників процесу і спрямовані на досягнення якогось певного результату [2, с. 174].

Інші дотримуються думки, що процесуальна форма являє собою форму судової діяльності й відносин, які виникають із цієї діяльності, оскільки її особливості визначаються змістом діяльності суду. Разом із тим аналіз особливостей процесуальної форми дає змогу цілковито розкрити зміст і специфіку судової діяльності [3, с. 24–25].

Безперечно, можна погодитись і з одними, і з іншими, але, розглядаючи й аналізуючи складники процесуальної форми, варто зазначити, що сама по собі процесуальна форма фіксує й закріплює сучасні рухи процесуального права, згідно із сьогоденням і проявом реалізації дій учасників цивільного судочинства. Це оформлення процесуальних дій відображається та закріплюється в Цивільному кодексі України як основному джерелі, що підтверджує та регламентує чинні процесуальні форми.

Система вимог, які створюють безпосередній зміст процесуальної форми, і, відповідно, її елементи закріплюються в нормах цивільного процесуального права й так одержують своє офіційне нормативне закріплення. При цьому завданням аналізу будь-якої процесуальної справи, яка розглядається судом, є застосування певної процесуальної форми ходу ведення справи та самого процесуального змісту, який проявляється в усій різноманітності застосування, а саме: доказах, оформленні процесуальних актів-документів тощо.

Отже, стадійність руху справи впливає на послідовність дій, застосування різних норм процесуального права й виникнення процесуальних відносин суворо зумовлені.

Оскільки процесуальна форма – це форма судової діяльності й відносин, що виникають із цієї діяльності, її особливості визначаються змістом діяльності суду.

Ю.І. Мельников стверджував, що змістом процесу є «життя» матеріального закону, тобто його реалізація, здійснення в поведінці учасників суспільних відносин [4, с. 8].

Отже, форма і зміст перебувають у цілісній залежності, ізолювати й відірвати поняття змісту та форми неможливо, оскільки їх логічна залежність не тільки виражає умови існування кожного з них, а й підкреслює їх значення в механізмі правового регулювання. Немає змісту без форми, як нема форми без змісту; вони взаємопов'язані й існують у цьому взаємозв'язку.

Але, занурюючись у процес вивчення процесуальної форми і змісту цивільного процесу, ми все більше цікавимося процеси взаємодії таких важливих складників для цивільного судочинства, як оформлення, фіксування, документування цивільного процесу, оскільки останніми роками з'явилося багато новацій у цивільному судочинстві. Так, наприклад, ст. 14 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України зазначає, що з появою єдиної судової інформаційної – телекомунікаційної системи, учасники цивільного процесу можуть реєструвати свої електронні адреси, суд може надсилати будь-які документи у справах, у яких такі особи беруть участь, учасники цивільного процесу можуть подавати процесуальні, інші документи, вчинити інші процесуальні дії в електронній формі з використанням власного електронного цифрового підпису. Суд може проводити розгляд за матеріалами судової справи в електронній формі. Однак процесуальні та інші документи й докази в паперовій формі зберігаються в додатку до справи в суді першої інстанції та в разі необхідності можуть бути оглянуті учасниками справи чи судом першої інстанції або витребувані судом апеляційної чи касаційної інстанції після надходження до них відповідної апеляційної чи касаційної скарги.

Стаття 100 ЦПК України зазначає таке поняття, як електронний доказ, що являє собою інформацію в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема електронні документи (в тому числі текстові, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні й голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші електронні форми.

Стаття 247 ЦПК України регламентує фіксування судового засідання технічними засобами. Суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому положеннями про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Отже, можна зробити висновок, що втілення в життя технічного способу фіксації певних процесуальних дій є необхідним складником документації сучасного цивільного судочинства, хоча й дуже складним, оскільки вимагає певної професійної підготовки з боку суду та правової й технічної підкованості учасників цивільного процесу.

Як зазначають у праці М.В. Салтевський, В.І. Гаєнко, А.Н. Літвінов, закономірний характер формування електронного документа – це складна багатоетапна технічна система, яка адекватна конкретно історичним умовам розвитку суспільства [5, с. 65].

Отже, судова реформа цивільного процесу відчуває потребу в удосконаленні процесуальної форми самого цивільного процесу, процесуальних актів – документів, які використовуються в цивільному судочинстві, згідно із сучасністю сприйняття інформації учасниками цивільного судочинства, суду, тому цілком виправданим є крок до застосування комп'ютерних технологій, спеціалізованих комп'ютерних програм. Але питання в тому, чи готові самі учасники цивільного судочинства до технічних реформ?

Уважаємо, якщо взагалі говорити про процесуальну форму цивільного судочинства, її зміст, який відображається в багатьох процесуальних актах – документах, що оформляються не тільки в момент досудового розгляду, судового розгляду справи, а й після його закінчення, не варто забувати про принцип усності.

Так, М.М. Ясинок, В.А. Кройтор зазначають, щоб суд сприймає процесуальне мовлення як процесуальну дію, воно має бути логічним, а це неможливо без вольової ознаки. Судове мовлення – це встановлений законом усний спосіб волевиявлення, за допомогою якого суб'єкти процесуальних правовідносин розкривають перед судом зміст доказів і своїх дій з погляду сторін, це швидке донесення до суду того доказового матеріалу, який підлягає судовому дослідженню [6, с. 23–24].

Процесуальна форма цивільного судочинства являє собою поступовий рух і розвиток по стадіях цивільного процесу. Стадію цивільного судочинства можна визначити як частину цивільного процесу, в межах якого вирішуються самостійні процесуальні завдання, що характеризують особливості процесуального регулювання порядку розгляду й вирішення цивільних справ, перегляду судових рішень, вирішення окремих процесуальних питань, які постають перед судом у межах цивільної процесуальної форми.

Безперечно, якщо характеризувати процесуальну форму цивільного судочинства, то певну перевагу в її характеристики мають функціональні принципи цивільного судочинства, а саме: принцип законності, принцип судової (законної) істини, принцип допустимості судового захисту, принцип безперечності, принцип диспозитивності, принцип змагальності, принцип процесуальної рівності сторін, та особливу увагу треба приділити принципу усності як основному складнику процесуальної форми. За допомогою його стає можливим передусім розглядати справу в судових засіданнях, представляти докази, у ході розгляду справи суд приймає рішення та оголошує його.

Варто зазначити, що тепер усність співіснуватиме на рівні з використанням технічних засобів у цивільному судочинстві, більше того, майбутнє розвитку процесуальної цивільної форми вказує на те, що сучасні технології допомагають і будуть розвиватися згідно з розвитком новітніх технологій. Це, вважаємо, призведе до зміни оформлення процесуальних дій, оскільки до сьогодення часу головним складником усього судочинства була усна форма спілкування всіх без винятку суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин. Таким характерним прикладом може бути введення в цивільну процесуальну форму поняття «електронний доказ»: «Речові та електронні докази оглядаються судом або досліджуються ним іншим способом, а також пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках – також експертом, спеціалістом і свідком. Особи, яким пред'явлено для ознайомлення речові та електронні докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані оглядом. Ці заяви заносяться до протоколу судового засідання» [7, с. 119].

Також не варто забувати про форму документування, яка з давніх часів використовувалась судом та учасниками цивільного процесу. Документ – це зафіксована на матеріальному носіїв інформація з реквізитами, що має юридичну силу. Документування в цивільному судочинстві охоплює всі аспекти судової діяльності. Документи, як правило, мають установлені вимоги щодо їх укладення й оформлення і створюються за певними нормативними зразками.

Юридична сила – це властивість офіційного документа, яка надається йому чинним законодавством, компетенцією органу, що його видав, і встановленням порядку його оформлення. Юридична сила документа забезпечується встановленням для кожного виду документів комплексом реквізитів – обов'язкових елементів укладення документів [8, с. 7].

У діяльності суди не лише керуються великою кількістю документів, які надходять до суду, а й самі укладають різноманітні акти – документи, оформлення яких більшою мірою здійснюється за допомогою технічних засобів фіксації процесуальних дій учасників цивільного процесу.

Отже, вважаємо, що цілком логічним буде закріплення в юридичній літературі ще одного принципу цивільного судочинства – «використання технічних технологій учасниками цивільного процесу». Цей принцип повинен стояти нарівні з іншими функціональними принципами цивільного процесу, такими як принцип законності, принцип законної істини, принцип допустимості судового захисту, принцип усності, принцип безпосередності, принцип диспозитивності, принцип змагальності, принцип процесуальної рівності сторін. Це остаточно в юридичній літературі надасть використанню технічних технологій учасниками цивільного процесу форми закінченості й дасть можливість розвивати спрямованість вивчення взаємодії інших принципів цивільного судочинства із цим принципом, надасть відтінку місця знаходження і значимості використання його процесуальною формою процесу.

Отже, діяльність суду тепер базується, зокрема, не тільки на оформленні актів – документів, документів, які надходять до суду, а ще й на застосуванні єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, електронних доказів, фіксації судового процесу технічними засобами. Це дасть змогу юридично зафіксувати ще один принцип процесуальної форми, без якого робота сьогодення суду не уявляється.

Якщо задатись питанням, що все ж таки натепер у процесуальній формі та змісті є важливішим для законного й обґрунтованого рішення суду: процес старовинного виду документування від руки (позовна заява) чи використання процесу документування технічними засобами (ведення протоколу судового засідання) або використання електро-

ного доказу, то, безперечно, можна відзначити, що за технікою – майбутнє, але суд як особливий учасник, що має владні повноваження, якими він наділений для вирішення справ, повинен насамперед прислухатися до прав і свобод індивідів – учасників цивільного процесу. Обставини справи передусім досліджуються в режимі цивільної процесуальної форми, що гарантує законність та обґрунтованість вирішення спору.

Отже, суд – це специфічний, особливий орган, який існує, щоб якомога детальніше підходити до вирішення спірних і складних правових питань через наявність детального регулювання прийняття до розгляду справи, порядку самого розгляду, закріплення всебічної гарантії ухвалення законного й обґрунтованого рішення. Стадійність цивільного руху, процесуальна форма і зміст, оформлення процесуальних актів-документів, фіксація цивільного процесу є важливими елементами цивільного судочинства, без яких вона не може існувати. А отже, всі ці процесуальні дії й елементи перебувають у тісному взаємозв'язку й цей зв'язок неможливий без використання принципу усності та виконання його вимог на всіх стадіях судового процесу. Але, відповідно до цього, варто констатувати той факт,

що процесуальна форма цивільного процесу все частіше використовує технічні засоби на різних стадіях цивільного судочинства, що, безперечно, впливає на якість обґрунтованості й законності під час винесення судового рішення.

Отже, можна зробити висновок, що усна форма спілкування на різних стадіях цивільного судочинства неможлива без підкріплення письмового оформлення актів-документів, фіксації процесуальних дій за допомогою технічних засобів. Тільки в разі використання цих елементів у зв'язку, причому в якісному його застосуванні, згідно з лінгвістичними вимогами; вимогами юридичної сили; вимогами належного оформлення тощо, ми можемо говорити про винесення судом законного й обґрунтованого рішення, яке буде необхідним і зрозумілим для всіх учасників цивільного процесу. Юридична значимість застосування технічних засобів полягає в тому, що вона тепер передбачена законом і неодмінно викликає потребу у відповідній юридичній і технічній кваліфікації спеціалістів суду та учасників цивільного процесу, це пов'язано з використанням і застосуванням різних методів і засобів юридичної інформаційної техніки й нових технологій оформлення документообігу суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний процес України: підручник / за загальною ред. д. ю. н., доцента М.М. Ясинка. Київ: Алерта, 2014. 744 с.
2. Юридическая процессуальная форма: теория и практика / под общ. ред. члена-кор. АН УССР П.Е. Недбайло и докт. юрид. наук В.М. Горшенёва. Москва: Юрид. лит., 1976. 280 с.
3. Чечина Н.А. Норма права и судебное решение. Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1961. 78 с.
4. Мельников Ю.И. Природа и содержание норм процессуального права: учебное пособие. Ярославль, 1976. 116 с.
5. Салтевский М.В., Гаенко В.И., Литвинов А.Н. Электронные документы в информационном обществе: проблемы формирования юридической концепции: научно-практическое пособие. Харьков: Эспада 2006. 96 с.
6. Ясинок М.М., Кройтор В.А. Принципи усності, безпосередності та безперервності у цивільному судочинстві: монографія. Харків: Еспада, 2007. 152 с.
7. Цивільний процесуальний кодекс України: станом на 2 лютого 2018 року. Харків: Право, 2018. 264 с.
8. Корж А.В. Документація право ділової форми: навчальний посібник: лекції та зразки документів / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН; Нац. акад. внутрішніх справ України. Київ, 2002. 231 с.